

Húsz éve hunyt el Koch Valéria

Megemlékezés a felejthetetlen költőről

Koch Valéria halálának huszadik évfordulóján, 2018. február 28-án a Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár (Zentrum) volt a házigazdája a Magyarországi Németek Házában rendezett budapesti emlékestnek. Ez az esemény egyben a költőnő életművét méltató országos rendezvénysorozatnak is első állomása volt.

A nagyszámú közönséget a Zentrum igazgatónője, Ambach Mónika köszöntötte, aki arról az élményéről is beszámolt, amikor – még diákként – egy szavalóversenyen találkozott Koch Valériával. Az eredmény szereplésért egy dedikált könyvet kapott tőle jutalmul. Mély benyomást tett rá a költőnő, akinek erős kisugárzásáról barátai és kollégái is beszéltek az esten.

Wolfart-Stang Mária a pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban ismerte meg a költőt és életre szóló barátságot kötöttek. Mesélt arról, hogy Koch Valériának milyen sokat jelentett a családja, és őt is mindig szeretettel fogadták a Baranya megyei Szederkényben. Koch Valéria tanulmányait a középiskola után Pécsen, majd Szegeden folytatta, ahol a József Attila Tudományegyetem magyar-német szakán szerzett diplomát, és végül Budapesten, az ELTE filozófia szakán Martin Heidegger filozófus műveinek elemzéséből doktorált.

Dr. Erb Mária, az ELTE Germanisztikai Intézetének docense a költőnő fővárosi életéről beszélt. 1973-ban költözött Budapestre, nyolc éven át a Neue Zeitung munkatársa volt. Hangsúlyozta sokoldalúságát, hiszen az irodalom mellett a fényképezés és a rajzolás is kedvenc elfoglaltságai közé tartozott. Egy pipacsot ábrázoló képét magával is hozta. Szerinte a virág kiváló szimbóluma Koch érzékeny és törekeny, mégis túlélő lényének. Méltatta a gyermekeknek szóló műveit is. Mesélt arról, hogy Pamacska nevű cicájával gyakran járt hozzájuk és lányainak felolvasta legújabb gyerekverseit.

Schuth János a Neue Zeitungnál (NZ) volt a költő kollégája, de a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetségében (VUdAK) is együtt tevé-

Bajtai László felvételei

kenykedtek. Koch Valéria a VUdAK irodalmi szekciójának alapítója és első elnöke volt. Az NZ főszerkesztője egyaránt komoly elismeréssel nyilatkozott a költőnő irodalmi és újságírói munkásságáról.

Bradean-Ebinger Nelu saját, a költőnő halálakor írt versét olvasta fel németül és magyarul, Áts Erika fordításában. A visszaemlékezések között Koch Valéria-díjasok (a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának díja, kiemelkedő középiskolai illetve egyetemi tanulmányi eredményekért) verseket adtak elő, a SVUNG csapata pedig a költőnő tiszteletére készített animációs kisfilmet mutatott be.

Az ELTE Magyarországi Németek Kutatóközpontjának, a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetségének és a költőnő hagyatéka gondozóinak együttműködésével egy emlékkiállítás is megnyílt. Ezen fényképek, a költő életműből merített és a szerzőt méltató idézetek, valamint tárgyi emlékek segítségével tárják a látogató elé az életpálya állomásait. A kiállítás a maga sokoldalúságában mutatja be Koch Valéria érdeklődését, munkásságát, és sikerrel idézi meg érzékeny, sziporkázó személyiségét. Németül írt verseit Ember Mária, Áts Erika és Kalász Márton fordították magyarra.

A rendezvény és a kiállítás ez évben Baján, Pécsen, Pilisvörösváron és Veszprémben lesz még látható. Köszönet a támogatóknak: az Emberi Erőforrások Támogatáskezelőjének, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatnak és a VUdAKnak.

Forrás: Zentrum

Koch Valéria versei

Missa Solemnis

Tengerszemtükör
isten-hűvös
csöndjén
emberkín-rebbenés

mielőtt

mielőtt elmúlik a szerelem
hagyd hogy legyen

Ziháló viasz

Ziháló viasz vagy
mívesen végleges
csönddé a szorgos
halál formál

Csönd-szó

A szó
arra való
hogy a csöndre
felkészítsen

a csönd
ha beköszönt
azzá lesz a szó
aki nincsen

Csak semmi pánik

Csak semmi pánik
semmi pánik
az élet veled
kesztyűs kézzel bánik

tudod jól rosszabb is lehetne
képzeld magad gerillának
a hegyekbe
vagy afrikai éhezőnek
narkósnak leprásnak utcanőnek
lehetnél árvízkárosult
csernobili sugárbeteg
anya ki egyedül nevel
öt gyereket
képzeld diszkriminált
nemzetiség vagy
rákkutató
kiben sorvad az agy

csak semmi pánik
semmi pánik
az élet veled
kesztyűs kézzel bánik

tudod jól rosszabb is lehetne
ha elképzelnéd magad
például – a helyedbe

Torzók

Nem a kezdet, ami nehéz –
a befejezés,
a tökéletesítés.
Félúton veszik el minden.

Torzók vagyunk mindannyian
leglényegünkben.

Széljegyzet Heideggerhez

Haladva létezünk
és létezve haladunk
az Úton
mely vargabetűk tévutak
és keskeny ösvények
eredője

s mely elvezet végül is
valahová

Pannónia anno

Dús termését
s önnön vérét
ezeréve ontja már
a tékozló pannon táj

milyen átok üli meg
mért sújtják az istenek

minden halma aranyalma
minden nedve nagy jókedve
megáldatott bőséggel
önpusztító készséggel
minden hőse kárhozott
aki fényt az kárt hozott
a legnagyobb veszedelme
Duna-völgynek a lángelme gondolata kinek ép
szelleme akinek szép
sorsa végül egyre megy
börtön bitó örület
jó volna tán megtanulni
nem kigyúlni nem lehullni
adni mindig eleget
óvó fészekmeleget

A nyelv mostohagyermek

Valeria Kochot egyszer egy felolvasóesten arra kérték, hogy fordítsa le magyarra *Elegie* című versének egy sorát („umgeben von den Fliesen gleichgültig-blankes Gaffen im Spital”) A vállalkozás reménytelen volt. Valeria Koch és Koch Valéria ugyanis nem beszéltek egymás nyelvét.

Koch a „nyelv mostohagyermeké” 1949-ben egy dél-magyarországi német családban jött a világra, s ahogy nyelve, identitása is kettős. Német nyelven fogalmazó költészete az új német irodalom büszkesége, mindemellett élete végéig kettős nyelvi kötődéssel, kétnyelvű költőként alkotott. A *Stiefkind der Sprache* című posztumusz kötet Valeria Koch német nyelvű műveiből a teljesség igénye nélkül válogat. A *Zuversicht*, a *Sub rosa* és a *Wandlung* ciklus lírája, az 1994 utáni versek, valamint Koch esszéi egy kötetben önálló kompozícióvá rögzítik a tíz éve elhunyt költő életművének német nyelvű felét. A VUDAK (Magyarországi Német Alkotók és Művészek Szövetségének) gondozásában megjelent kétszáz oldalas könyv egyszerű tipográfiája jó stílusérzékkel materializálja a Koch-verseket. Szemfényvesztésnek nyoma sincs, a szerény külső pedig kíméletlenül szögeli oda a lecsupaszított versmondásokat. Visszafogott, határozott, letisztult és mégis világokat nyit meg a Koch-líra. Nemzetiségi és nemzetek fölött álló egyszerre, német-magyar, magyar-német: európai. A származástudat, a kisebbségi lét, a szülőföld távolsága Koch költészetének is alapélménye, sajátos intellektualizmusa, a modern német nyelvű költészet és filozófia iránti érzékenysége azonban kiemeli kortársai közül. A magyarországi német költészetben divatos tájnyelv nála alig-alig bukkan fel, perspektívája inkább metafizikus, a lét és a kor nagy kérdéseinek személyes újrafogalmazása foglalkoztatja. *Wandlung* versciklusában a rendszerváltásra is mint egzisztenciális problémára tekint: az 1989-es *Mein Jahrgang* című verse a pusztai vándorlás biblikus toposza köré szerveződik, ahol a nép felszabadulása után menthetetlenül szembe kerül az önazonosság kérdésével („Müssten auch wir unsere inneren Mauern abbauen und suchen / nach Identität...”). Hasonló gondolat fogalmazódik meg egyik leghíresebb, *Permanenz* című versében. Az állandóság biztonságát itt a belsővé tett korlátok biztosítják: „Die Mauer in uns / befestigt unsere bestehende / gemeinsame Einsamkeit.” A *Wandlung* 1992-ben írt versei már le is számolnak a rendszerváltás eszményképével. A *Satzanalyse* és a *Phantom der Freiheit* című versekben a szabadság, amely legyőzi a kommunizmus kísértetét: álomkép.

Mіндеzt Valeria Koch a ciklus címadó versében az emberi lét időlegességének heideggeri* gondolatával húzza alá: „was war sei wahr / was wird leicht

irrt / allein das Jetzt noch nicht verletzt.” A költőt a gyermekkor is inkább csak mint a jelen ellenpontja érdekli, az üveggolyó-gyermeklét tisztasága a felnőttkor borújával szemben. *Perlen* című versében már-már József Attila-i vágyakozással idézi fel „az elveszett gyermekkor sparherd-melegét”, ahová még nem tette be lábát a halál. Apjának tragikus elvesztése korán ismerős közelségbe hozta az elmúlás gondolatát, s ez, ha később ironikus-intellektuális távolságtartással is, de alapvetően meghatározó költői létélményévé vált: „jenseits / des Jenseits / im perlenden Nu / rundet sich Ruhe / zum bleibenden Du” vagy: „Nicht nur du wächst / auch der Tod in dir.”

Koch szűkszavú, nyelvileg pontosan megformált mondatai nagy műgondról vallanak, versei hosszan csiszolt ékszerek, melyekből újabb és újabb jelentések csillannak fel. Elejtett félszavaiban éppúgy ott a vallásos, mint a szerelmes vonulat. Majdnem önrónia tehát, ahogy a rébuszai között elővillan egy-egy valódi szójáték. Az *Alle meine Freunde* című versének minden sorából egy nagy szellemi előd neve bukkan elő, s az összefüggés nélküli elemekből különös egység szerveződik. Thomas Mann, Heidegger, Wittgenstein, Hölderlin, Rilke, Kant árnyai kísértének itt, s ezt gondolatban kiegészíthetnénk akár *Pilinszky*, József Attila vagy Ingeborg Bachmann nevével is. Ők Valeria Koch „baratai”, elődei, példaképei. Az ő identitásukból meríti a sajátját, az ő nyelvükből a költészetét, a tiszta dalformától a szabad versen át az epigrammáig. A modernség igényét követi, európai akar lenni, s ezt nehezen látja összeegyeztethetőnek a kisközösségekben lelt témákkal. Költészete – melyben nemzetiségi hovatartozását egyes szám első személyben próbálja meghatározni – híd az érzelmközpontú nemzetiségi és az intellektuális irodalom között. A kötet címadó versében, az 1987-ben Budapesten írt *Stiefkind der Sprache*-ben azonban éppen e költői szerep vállalhatatlanságáról ír. A mű megrázó szembeállítás az egymásnak feszülő két identitás egyént felmorzsoló mechanizmusával, a hézagosan illeszkedő nyelvi rendszerek réseiben eltűnő költő kilátástalanságával: „Takte bring dein Lied / du bist ein fremdes Glied / geworden und geblieben / hier kein Grund dich zu lieben / dort kein zu achten / leer sind die Frachten.” A senki földjére hullott költemények azóta önálló világgá érettek, s ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a 2008-ban másodszer megjelent *Stiefkind der Sprache* kötet pusztá tényle.

Jenei Miklós
napkut.hu

* A filozófus hatása nem véletlen, Koch Heideggerből írta a doktori disszertációját.